

СТАНОВИЩЕ

от

доц. д-р Владимир Димитров Теохаров за дисертационен труд на тема:
„Познание и действителност – онтологически идеи на Владимир Соловьев и Рудолф Щайнер и тяхното присъствие в съвременната наука и култура“ за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по философия на докторанта Деян Пламенов Пенчев

Предложеният за защита дисертационен труд е в обем 164 страници, структурирани в увод, шест части, съдържащи в себе си отделни глави, и заключение. Към тях са добавени съдържание, приносни моменти, справка за публикации и доклади, и библиография, която включва 139 заглавия, от които 103 на български език, 19 на руски език, 10 на английски език, 1 на немски език и допълнителни 6 източника в графа „Други източници“.

Дисертацията представлява съпоставително изследване на онтологическите идеи на двама философи от 19 (20) век – Владимир Соловьев и Рудолф Щайнер. Преди да изложи конкретните моменти, бих искал да кажа няколко думи за възможността на такова съпоставително изследване. На първо място дисертантът съвсем ясно откроява сходствата в онтологиите на Соловьев и Щайнер, без да пропуска обаче и техните различия, като по такъв начин напълно експлицитно демонстрира основанията за подобно сравнение. Второ, в този случай би трябвало да се абстрахираме от конкретните генеalogии на техните идеи, защото тук става дума за онтологии. Действително, налице са някои различия в съдържанията на сходните онтологически идеи, именно поради различните исторически традиции, но това според мен не е пречка идеите и понятията при двамата философи да бъдат обект на съпоставяне. На трето място приликите в мистическото измерение на философиите им, които много добре са показани от дисертанта, съвсем ясно свидетелстват за много сходни визии за трансцендентното.

Обсъждайки в Увода на дисертацията понятието **„свободната теософия“** на Соловьев, Деян Пенчев коректно подчертава, че „теософия“ при Соловьев

има различно съдържание от същото понятие, използвано в трудовете на Елена Блаватска. Бих искал тук да отбележа, че това уточнение е поставено под линия, докато според мен то трябва да присъства в основния текст поради неговата важност за по-нататъшните анализи. Споделям посочените в Увода трудности при писането на подобна тема. По-голямата част от творчеството на Щайнер е свързано с изследвания на духовния свят и в действителност чисто философските му схващания могат да се намерят само в неговия по-ранен период или чрез специализирано вглеждане в неговите лекции от по-късния период.

Като че ли немският идеализъм е един обединяващ фактор между Щайнер и Соловьев. Съзерцанието на единството на света има пряка аналогия с идеята за съзерцанието на Универсума при Шлайермахер. Че мисленето е нещо универсално, за разлика от нашите чувства и усещания, които са субективни, както мисли Щайнер, в действителност е **реконструкция на традицията на рационализма** от Декарт насам, и особено – на немските идеалисти. По-скоро оригиналното при Щайнер, като философско разбиране, според мен трябва да се търси в осмислянето на дълбоката духовна основа на самия процес на мисленето. Именно **като духовен акт мисленето е нещо универсално.**

Мисля, че **фокусът на дисертацията е всъщност съпоставителният анализ между свободната теософия на Соловьев и антропософията на Щайнер.** Като че ли всички други теми са само подтеми с оглед на тази централна цел. Отделното представяне на авторите е, разбира се, и ценност сама по себе си, но всъщност целта е именно да се разбере какво е общото между тях, как е възможно (на каква основа) сравнението между тях и в крайна сметка какво допринася всичко това за нашето разбиране за тях. Смятам, че в това отношение Деян Пенчев се е справил отлично. Ако свободната теософия представлява синтез между теология, философия и наука, то това не е много далеч от съдържанието и смисъла на антропософията. **Мистическото познание** като изведено отвъд сетивното и рационалното познание, разбира се, не е съществена новост при Соловьев или Щайнер, то се среща в сгънат вид при Спиноза. Между другото, в имплицитен вид то се среща и при Рудолф Ото,

според когото **мистическото е отвъдрационално като визия за целостта на света и същевременно интровертна вгълбеност в най-вътрешното на духа.** Аналогично схващане, въпреки различните съдържателни импликации, се среща и при Бергсон („Интуиция и интелект“). При Соловьев и Щайнер обаче тези „стъпала“ (при Щайнер не се открива такава класификация, но е налична имплицитно в онтологията му) на познанието са поставени в оригинална трактовка и във връзка с целите на философиите им. Всъщност и при двамата се откроява идеята, че само синтеза от трите форми на познание може да даде едно цялостно познание. При Соловьев тази теза се припознава в идеята му за синтез на наука (сетивно познание), философия (рационално познание) и теология (мистическо познание).

Всичко казано дотук има и много преки аналогии към отношението между **онтология и философия на религията**, както при Соловьев, така и при Щайнер. Темата за мистическото и отношението му към рационалното и сетивното е осмисляно и от философия на религията, особено при проблема за отношението между рационално и ирационално (свърхрационално), както и априорният им синтез. Всичко това е свързано и с **мисленето на философията като теософия** (по смисъла на Соловьев), т.е. като **познание за Бога и обожение на човека**. Това не означава редукция на философията до теология, а смислополагане посредством богонасочеността на човешкото рационално (философско) познание. Това навярно е и своеобразно възвръщане към идеята за мъдростта като Божествено качество. Но тук тя е мислена не като преклонение към миналото, а като акт и **освещаване на бъдещето**.

По отношение на формалната част на дисертацията нямам забележки. Авторефератът отговаря на изискванията за този жанр. Съгласен съм със самооценката на посочените приносни моменти. Видно е от автореферата, че кандидатът има достатъчно на брой публикации по темата на дисертацията. Смятам, че разделите „Приноси“ и „Публикации и доклади“, включени в дисертацията, трябва да присъстват в автореферата (там са налични), а не в самата дисертация. Получите изводи, според мен, са изцяло авторови и са конкретни резултати от проведеното изследване.

В заключение смятам, че дисертационният труд напълно отговаря на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ по философия, поради което с пълна убеденост ще гласувам „За“ присъждането ѝ на кандидата Деян Пламенов Пенчев и призовавам уважаемото Научно жури също да стори това.

Дата: 26.05.2016 г.

Доц. д-р Владимир Теохаров